

JEGYZETEK

¹ Táll Éva, a kutatás hazai szervezője és a Nemzetközi Tudományos Tanácsadó Bizottság tagja 2003. október 29-én elhunyt.

² *Európai Összehasonlító Társadalomtudományi Felmérések – European Social Survey* Készült az OM-00527/2001 NKFP 5/047 sz. „Rendszerváltás Magyarországon” kutatási program keretében (kutatásvezető: Bayer József).

A MAGYAR POLITIKATUDOMÁNY HAGYOMÁNYAI

MÉRAY-HORVÁTH KÁROLY (1859–1938) a hazai szociológia történetének egyik legérdekesebb és legfurcsább figurája. Fiatalabb éveiben amolyan polihisztor: festőművész, építész, feltaláló és színműíró, a művészvilág bohémságával érkezik Magyarországra Párizsból. A XX. század legelején kezd komolyabban foglalkozni a tudománnyal, azon belül is a szociológiával. 1903-ban jelenik meg általunk is publikált szövege, amely – mint minden írása – hatalmas vitákat vált ki. Méray korának „természettudományos” szociológifelfogását képviselte, azt, hogy a társadalom és a politika törvényszerűségeit éppoly tudományos objektivitással feltárhatjuk, ahogyan a természettudomány összefüggéseit. Organicista szociológiájának egyaránt voltak csodálói (Somló Bódog vagy, kisebb megszorításokkal Jászi Oszkár), illetve erős kritikussai (mint például Pikler Gyula). Sokan határozottan vitatták, hogy egyáltalán tudományosnak tekinthető-e mindaz, amit Méray-Horváth csinál, vagy inkább tudományos köntösbe öltöztetett politika.

A szöveg újraközlésével nem kívánjuk eldönteni ezt a kérdést, csupán az a célunk, hogy betekintést nyújtsunk egy olyan alkotó művébe, aki – mint tanulmányából látszik – meg volt győződve arról, hogy nem pusztán a történelmi múlt, de a jövő összefüggéseit is felismerte. Az Osztrák–Magyar Monarchia bukásának előreljelzése (ami persze egyáltalában nem úgy következett be, ahogyan azt ő várta) kifejezetten érdekes.

Méray-Horváth Károly a polgári radikalizmushoz állt leginkább közel, de tudósnak nem volt eléggé tudós, politikusnak pedig eléggé politikus. 1912-ben jelent meg főműve: a *Társadalomtudomány mint természettudomány* című könyv. Jőcskán túlélte a monarchia általa is olyannyira várt felbomlását, de élete utolsó időszakában ismét inkább szépírói hajlamainak hódolt. Az azonban kétségtelen, hogy nagy ambícióval írott tudományos munkáinak helye van a magyar szociológia, sőt politikatudomány történetében is.

MÉRAY-HORVÁTH KÁROLY

Magyar politikai szociológia¹

A címet kell elébb kissé magyaráznom.

Politika és szociológia mind ez ideig még egymástól igen távol állottak. Sőt az a felfogás uralkodik, hogy a gyakorlati politika a szociológiával nem is járhat egy úton. Mindössze némely gazdasági kérdésben nyújthat a szociológia a politikának bizonyos elméleti irányokban bővebb tájékozódást.

A dolog valósággal így is van, mindaddig, amíg nincs szociológiai tudomány. Mint ahogy az eddigi tudománynak alig is nevezhető. Inkább csak filozófiának. A vélekedésekből, elméletekből bizonyos szociológiai fogalmak szűrődtek le, és azoknak az igazságaiért folyik az eszmecsere anélkül, hogy bármi fizikai pozitívumok volnának afelől, hogy azok valóban igazságok-e a szó tudományos értelmében?

Mihelyst azonban a szociológia odáig fejlődik, hogy csakugyan tudomány: abban a pillanatban egészen másképp áll a viszony politika és szociológia között. Mihelyst a szociológia tudomány lett, akkor a társadalmi életnek a jelenségeiről, folyamatiról, alakulásairól oly fizikai pozitívumokat kell nyújtania, amelyek már egyebek, mint filozófiai elméletek. Akkor azoknak az alakulásoknak, amelyek a politikai élet révén folynak, oly pozitív törvényszerűségeit kell feltárnia, amelyek elől a politika többé ki nem térhet. Sőt csakis az a tudományos szociológia, amely azon pozitív törvényeket nyújtja, amelyek alakulási törvényei a jelenleg folyó politikai alakulásoknak is. Illetőleg tudományos pozitivitással kell meghatároznia tudni, hogy a jelenlegi politikai dolgok mikor, minő ponton és milyen alakulásokat hoznak létre. Azaz: csak az a pozitív szociológia, amely megmondja, hogy a politika a saját önnön törvényszerű rendjében így és így fog alakulni.

Vége is az a végcélja a szociológiai tudománynak, hogy mindazon folyamatoknak, amelyek a társadalomban nyilvánulnak, a természetét, az alakulását és azt, hogy mi alakul belőlük, meghatározza. Azaz: a jövőnk ne legyen ismeretlen valami, hanem tudjuk, hogy mi felé haladunk.

Így a szociológia a filozófiai elmélkedések teréről a pozitív realitás körébe fog terelődni. Így a szociológia az általános elméleti igazságokért való filozofikus küzdelme helyett arra fog irányulni, hogy bizonyos helyi folyamatokat megvizsgáljon és meghatározzon. Azaz, az általános szociológiai igazságok helyett egy-egy társadalmi összefüggő életnek a speciális folyamatait tudományos módszerrel megállapítsa. Így például Magyarországot. A magyar állami életben folyó alakulását. Meghatározza, hogy ezek a folyamatok, amelyek itt végbemennek, ilyen természetűek, ilyen a lefolyásuk törvényszerűsége, így és így fognak megtörténni. És ez már politika.

Amidőn a szociológia egy-egy állam politikai folyamatainak a tudományos meghatározását míveli: politikai szociológia. És így lesz államról államra külön politikai szociológia. Így magyar politikai szociológia ez a tanulmány. E sorok írója éppen a politikának a tudatlanságból tudományos alapra való áthelyezésével foglalkozott. Az emberek társas együttélésének fiziológiáját, élettörvényeit vezette le összefüggésük rendjében.² Ez vagy abszurd, vagy helyes. Ha abszurd, utoléri a leírt ostobaságok sorsa. Ha azonban helyes, úgy felfordítása annak az egész politikai bölcsességnek, ahogy ma mennek az emberek a jövő elé. És ez már fontos dolog. Mert akkor ez a tudomány lesz a társas szerveződés, az állami élet további útmutatója.

Mint minden meglódítása az emberek megszokott eszejárásának, eszmekörének: úgy ez is természetesen mindenféle támadásoknak lesz kitéve. Ezekkel nem szándékozom törődni. Én azonban a legkeményebb kritikának megyek magam elejébe. Éspedig azzal, hogy azokon indulva, amiket az én politikai tudásomképpen fejtettem ki: meghatározom a politikai események bekövetkezendő rendjét. Így kérlelhetetlen logikának az ítélete elé megyek. Ha nem következnek be azok, úgy ostobaságot beszéltem, nevetségessé tettem magamat. De ha következnek, úgy ostobaság volt minden támadás.

Annak az új tudománynak, amelyet emberi tudásunk birodalmába akarok vonni, szüksége van erre a kritériumra. Nyomról nyomra szándékozom ezeket a kritériumokat mindenütt felkeresni. Symptomatológiailag Magyarország jövő politikai alakulása a legbonyolultabb és a legérdekesebb dolgok egyike. Ezt szándékozom tisztán tudományos módszerrel megállapítani.

Soha nem lesz jobban szükség arra, hogy tudjuk mi történt velünk a világ eseményeinek közepette, mint a közvetlen következendő időkben. Az események jönni fognak, azokat nem mi vezéreljük. Azonban a mi értelmünk működésétől függ az, hogy

ami események bekövetkeznek, azok mennyire találnak bennünket készen, azoknak megfelelően. Mert ha nem vagyunk készen, akkor az átalakulás súlyos krízisei és fájdalmai jönnek reánk; míg ha készen vagyunk, ha értelmünk átalakult már a bekövetkezendő dolgok számára, úgy megváltás, szabadulás egy romokba dülő, hitelét vesztett politikai életből.

És amikor valaki a bekövetkezendő válságok között irányt mutat, ily nagy, fontos országok életébe vágó dolgokban, akkor szükséges, hogy a legsúlyosabb bíráló alá essék az útmutatása. Mint mondtam, annál súlyosabb bíráló nincs, mint ha megállapítom a bekövetkezendőket. Ha igazat mondtam, nincs az a hatalom, amely ennek a politikának útját állja, és az emberek e szerint fognak gondolkodni.

A jövő politikája: a jövődő megállapítása.

Amiket itt kifejtendő vagyok, azok kisebb-nagyobb megbotránkozást fognak kelteni több tekintetben, mindazokban az elmékben, amelyek nincsenek arra eléggé berendezkedve, hogy dolgokat a tudománynak száraz módszerével, a maguk kihámozott fizikai valójuk szerint lássák, hanem bizonyos szubjektív meggyőződésük szerint. Az érzelmekhez pl. úgy hozzáfórtott a nemzet jövőjében való hit, hogy nem is tudnak az emberek másképp gondolkodni, mint hogy az ezeréves múlt után a magyarságnak a következő ezredévért kell küzdenie. Gyerekkorunk óta soha más beszédet nem hallottunk a nemzetről, mint az ő dicsőségét, hatalmas államalkotó erejét magasztalni, és hogy apáink nemzeti művét hogy kell fenntartani, jövőnkben, Istenben és alkotmányunkban bízva. Aztán, szállóige, hogy mi politikus nemzet vagyunk. Fiatalságunk a politikai lelkesedések közt folyt le. Természetes, hogy ma így hiába kopog valaki a politika nyitott kapuján azzal, hogy kérem, a nemzet egy újabb ezer éve helyett most egész más dolgok következnek. A mai nemzedék érzelmei lázadnak fel ez ellen. Gondolkodás nélkül. Az ember végre is nem tagadhatja meg gyermekora első lelkesedéseit; ifjúsága ambícióinak eszményeit; egy egész földi élet hitvallását. Magától értetődik, hogy ezek a lapok nem is azért íródtak.

Az érzelmi mozzanatokon kívül másrészt ott vannak az értelmiek. A teljes tudatlanság afelől, hogy tulajdonképpen micsoda is az, ami Magyarország történetével történt, történik és merrefelé halad mindez. A tudatlanság ne a kicsinylő, lenéző értelemben legyen mondva, mert hiszen tagadhatatlan, hogy éppen az utolsó fél évszázad alatt, ami történt Magyarországon, ahhoz jelentékeny értelemi erők voltak szükségesek. Hanem tudatlanság egyszerűen abban az értelemben, hogy mind ez ideig fogalmuk sem volt az embereknek, hogy mi történik tulajdonképpen akkor, micsoda történelmi folyamat megy végbe, minő természetű dolog, micsoda törvényszerűsége folyik az eseményeknek, amidőn a politika folyik. Hogy efelől teljes tudatlanságban voltak az emberek, az természetes dolog, éppúgy, mint ahogy ter-

mészertes dolog, hogy tudatlanságban voltak a fiziológiai élet természete felől, mindaddig, amíg a fiziológiai élet rendje fel nem ismertetett. Addig csak hiedelmek voltak az élet ilyen vagy olyan természetéről, de tudni csak azóta tudjuk minő természetű folyamatok mennek végbe, amióta az élet fiziológiai törvényeinek az összefüggő rendjét ismerjük.

Így a politikában is ma még csak hiedelmek vannak. Annak a társadalmi életnek, amely a nemzeti élet képében nyilvánul, a törvényeit az emberek még nem ismerik, és így a dolgoknak a saját rendje felől nincsenek ismereteik, hanem csak azon hiedelmek szerint ítélik meg az események folyását, amelyeknek a forrása mindenféle előítélet. Apáink úgy hitték, úgy tudták, higgyük mi is azonképpen.

Az ilyen hiedelmekkel is szembeszállni teljesen céltalan dolog. Az emberek eszejárása nem olyan, hogy máról holnapra csak követni is tudná az összefüggéseknek bizonyos új rendjét. Giordano Brunót is inkább felégették. Korántsem gonosz indulatból, szándékos tudatlanságból, hanem teljes jóhiszeműséggel. Pedig csak olyat mondott, amit a következő nemzedék már természetesen talált. Nem, nézetváltozásokra ilyen nagy dolgokban mint aminő az emberek nagy társas együttélésének olyan arányú dolga, mint a nemzeti politika.

Nincs ezeknek a lapoknak semmi aktuális célja.

Amiért íródtak, oka tisztán egy tudományos dolognak a kísérleti ellenőrzése, egy tudományos módszernek az igazolása vagy megdöntése.

I.

Fiziológiámban levezettem azon általános életfolyamatokat, amelyek szerint a mi európai kultúránkban a nemzetpolitikai dolgok folynak.

Alapjai a következők voltak:

Azon összefüggés, ahogy mi emberek együtt élünk, fiziológiai természetű összefüggés. Ugyanazon élettani törvények nyilvánulnak meg abban, ahogy mibőlölünk alakulnak a társadalomtestek, egy-egy kultúra, mint amelyek szerint a sejtekből alakul ki az állati test. Ugyanazon törvények, csak magasabb ritmussal. Kultúrtermékeink, vagyunk ugyanolyan fizikai viszonylatokban vannak hozzánk, mint a sejteknek protoplazmái a sejt magvához. Itt is, ott is ezen protoplazmatikus anyagok, illetve kultúranyagok cserefolyamataiból, anyagcseréiből támadnak azok az anyagi kapcsolatok, amelyek az alkotó egységeket közös, együttes testi folyamatokba kötik. Egy ritmussal magasabb fokú élet az emberekből egybealakult összefüggő élet, fokozottabb fizikai műveletekkel él az ember mint sejt, fokozottabb

mozgási képességekkel. Azonban azon fejlődési magas fokokhoz képest, amelyek az állati szervezetek fejlődése során előállottak, kultúrtesti fejlettségünk még igen alacsony kezdő fokán van. Megfelel annak, ahol az a határvonal ismerhető fel az állati szervezetek keletkezésében, hogy a szaporodás már nem egyszerű oszlás útján áll elő – mint ahogy a kezdetleges kultúrákból, a vadak, félvadakéból még így állnak elő az újak –, hanem már kezdődik a szaporodásnak azon magasabb rendje, hogy egy anyaszervezetben magában folyik az utódnak a megképződése, mint ahogy az újabb kultúrák, még alig néhány, már így keletkeztek: egy korábbi civilizációban magában ment végbe egy újabbnak a megszületése. Ennek a fejlődési sornak még az elején vagyunk.

A mi mai kultúréletünk, mai civilizációnk keletkezése a görög, úgynevezett klasszikus korra esik. Ekkor állott elő az életnek azon új tulajdonsága, hogy az emberek új, magasabb rendű képességek szerint kezdtek kultúrtesti összefüggést kiképezni. Magasabb rendűek szerint, mint aminők a korábbiakban nyilvánulnak, ahol a vagyont elragadó funkciókból, erre való képességekből, hadakozó műveletekből szerveződött a kultúraalakulás. Most e helyett az emberek egybeszerveződése, összműködésük rendje más tulajdonságaik, más életműködésük szerint kezdett alakulni. Protoplazmáik kölcsönös értékei szerint; azaz kultúrtermékeik, produktív értékeik szerint. Spárta a régi görög kultúrszakasz utolsó típusa és Athén, Korinth, Alexandra az új típus. Ennek az új típusnak a kultúrözveve: a produktív kultúrözvevet, növekedett és terjedt szét a középtenger mellékén, ebből lett az a hatalmas kozmopolita kultúra, amelynek központi szerve később a cézári Róma lett. Az új kultúra alakulásában az egyének többé nem militáris műveletek szerint igazodtak egymáshoz, nem militáris értékek szerint szerveződtek, hanem a kultúranyagok produkciója, forgatása és ezek viszonyos értékei szerint. Szóval ez a kultúrproduktív természetű szövetnek indult, a régi militáris értékek szerint való alakulás helyett.

Ez a produktív, többé nem militáris működésű kultúra óriási fellendüléssel virágzott. Ennek a hatalmas kultúréletnek a központja, fénypontja lett a cézári Róma. Amint azonban Róma központi szervvé képződött ki, akkor a kultúrtestet szervezetében egy súlyos megbetegedés állott elő. Egy patológiai állapot, az anyagcserének egy kóros fennakadása, azoknak az anyagcsere-folyamatoknak, amelyek az organizmusban folytak, azoknak a ki nem egyenlítődése, a központi szervekben, ennek folytán pedig az az állapot, hogy a központi szerv olyan keringést hozott a testbe, amely annak többé meg nem felelt. Ennek a patológiáját, a megbetegedés anyagi folyamatait, fiziológiám kimerítően tárgyalja, kórképeit részletesen kimutatja és diagnózisát meghatározza.

Abból, hogy a központi szerv nem tudott – bizonyos egészen meghatározható anyagi okokból – akként megalakulni, hogy a kultúrtestnek, amelyet a római cézári birodalom egybefogott, megfeleljen: eredt a megbetegedés. Központi funkciók azonban már keletkeztek Rómában. De ezek így tökéletlenül képződtek ki. A fiziológiában ismerjük azon esetet, hogy amidón valamely kiképződés nem tud teljes magalakulásig jutni, akkor a korábbi élettípusok alakja áll elő: azaz visszaütés (Rückschlag). Így történt, hogy Róma nem tudván az egész új kultúrsvövetben folyó kultúrproduktív folyamatoknak, ugyancsak kultúrproduktív folyamatokra kiképződött szervévé lenni: visszaütött a militáris típusra. Így lett a már kultúrproduktív folyamatokra egybealakult kultúrtestnek olyan központi szerve, amely militáris folyamatok szerint működött. A kultúrproduktív rendje szerint alakult szervezetnek újra militáris góca. Az eredmény, hogy a kultúrproduktív folyamatok az egész kultúrtestben megbénultak. Bekövetkezett a kereszténység, a kultúranyagi folyamatoknak, az anyagi, vagyoni dolgoknak, a produktív munkának a negácója, atrópiája. Produktív életcélok helyett aszketizmus. A folyománya: a kultúrélet-tevékenység, a kiképződött, már hatalmas produktív életműködések kifejtő kultúra azon teljes megbénulása, amely a középkorral következett be. Mindezekre nézve bővebben itt csak a fiziológiámra utalhatok.

Ennek a betegségnek a lefolyását tárom fel akképp, hogy egy általános megbetegedés állván be a kultúrtestnek – az anyagcseréje szüneteltetvén –; az történik, ami a testi hasonló állapotnál, ti. először az élet legújabb keletkezésű képletei bénulnak meg, és az élet redukálódik az ősből keletkezésű szervezeti képletekre. Azok tartják fenn az életet. A primordialisabb életműködések.

Így redukálódik a római cézári birodalom elébb a közvetlen korábbi primordiumára a görög és a latin képletekre, a keleti és nyugati császárságra. A keleti császárság képlete, a régi görög kultúra már sokáig volt egy egységes alakulat római birodalmi alakulás előtt. Ott ezen primordium még sokáig egységes is maradt. Épp így az egyiptomi. Ellenben a nyugati félen még igen közel estek a latin, aztán az etruszk tartományok rétegei. Ott ilyen primordinális alakokra hamar tovább folyt az egykori összműködés szétesése. Ahány primordium, annyi redukált császári test iparkodott keletkezni. Galliában, Ibériában a római kultúrreteg alatt szélesebb, terjedelmesebb, régibb népössze-függések képleteit fedte a felsőnek a megbénulása. Germániában azonban már közvetlen ősállapotot, quasi törzrendszer, főnökeikkel. És itt egészen ezekre a képletekre, ezekre a primordinumokra redukálódott a kultúrtesti életműködés, aritterek, burgherrek, e redukált apró cézári típusáig, redukálódva maga az élet is az őskor brutalitásaira. Ennek a primordinális rendszernek megfelelőleg látjuk az egész egyko-

ri római cézári birodalom szétesését. Összetartozását csak a keresztény vallás tartotta még fenn, amely vallással éltük át a leg súlyosabb krízisét a kultúrtesti megbetegedésnek.

Az egykori kozmopolita hatalmas, egységes kultúrából így lettek a belőle redukálódott nemzetek a mai értelemben. Ahány primordium, annyi nemzet. A legkisebb burgherr primordiuma is a „haza” földje volt a másik burgherr földjével szemben és a hazájához s cézárjához való hűséggel gyilkolta egyik a másikat.

És mi? Magyarország? Az egykori Pannónia?

Mi a népvándorláshoz tartozunk.

Velünk, mint a többiekkel, egy idegen, igen kezdetleges, félvad kultúra vetette rá magát a római kultúra egy darabjára. Erre a megbénult, életműködéseiben primordiumaira redukált testre.

Az a népréteg, amely a római kultúra ezen gyér szövevénye alatt feküdt, kulturális ellenállást nem tudott gyakorolni. Nem úgy mint a római birodalmi test egyéb, erősebb képződésű részeiben, mint a germán földön és Itáliában, ahol a kulturális ellenállás mind visszavetette a rárohant idegen kultúrtesteket. A kulturális ellenállás: mert a hadverő népeket, mégis mind visszavetette a magasabb rendű szerveződési képesség, amely éppen a magasabb kultúrák fölénye. Ennek a dolognak természetét legvilágosabban látjuk a mohamedán betörés képében. A mohamedán kultúra akkor tört be a keleti császárság földjére, amidón ez már teljes benuhltságban volt. A mohamedán hozott magával olyan arabs kultúrát, amely ekkor magasabb fokon állott, mint az a római, amely akkor még itt élt ebben a benuhltságban, primordinális fázisban. Az a kultúra félre is nyomta a római-bizáncit (oros területre). Az ősmagyar kultúra azonban oly alacsony volt, hogy hasonló szerepe nem lehetett.

Csak annak az itt, Pannóniában, a római kultúrának még alig szétterjedt gyér szövete alatt fekvő primordinális népalakulatnak a rétegét változtathatta meg. Amint aztán a benuhltság legsúlyosabb krízisei engedtek – aminek lefolytatására rátérünk –, amint a római kultúrsvövet csak egy kissé is éledni kezdett a benuhltságából, és így indultak meg az egymás iránt való hatások a primitív ősi magyar kultúra és a római kultúrsvövet között: amaz el is pusztult mihamar. Minden alsóbb primordium, a magyar, a szláv és egyéb primitív népeké fölött kialakult a római eredetű kultúra, amely ismét egységessé fogta őket össze: megalakult a római keresztény egységes új Pannónia: Magyarország.

Mi, magyarok frissen mentünk keresztül ugyanazon természetű kultúrfolyamatokon, melyeken a többi, korábban itt fekvő népek, néhány század előtt mentek keresztül, ti. a magasabb rendű római kultúra átalakító hatásán. Ezeket vehemen-sebben szötte felül a római kultúra, hirtelenebbül bontotta meg az ő kultúrájukat, légiók végezték a római kultúra munkáját. Fölöttük lassan szövődött a római kultúra rétege, papok hozták a légiók helyett és már olyan szövetutakon, a melyek egyszer itt

éltek, itt nyomokat, maradványokat hagytak és újra felelevenedtek. Fiziológiailag végül az eredmény ugyanaz.

A többi primordiális népek között a magyar volt a legépebb, ezt még nem bénította volt meg a római kultúra és nem érintették ama zavarodások sem, amelyek a római kultúra bénulásainál fogva az itt fekvő primordiumokra is kihatottak: így a magyar rétegben talált az új Pannónia legtöbb életerőt, ez lett a vezetője a későbbi folyamatoknak.

Ez röviden a magyarság helyzete a népvándorlás ideje alatt. Ennek annyiból van fontossága, hogy a magyarság egész későbbi viszonya a nyugati kultúrákhoz ezzel fog összefüggeni és a római eredetű európai kultúrákban ezen erendő természetünk szerint látjuk majd későbbi szerepünket.

Az európai kultúrát ott hagytuk el, amint a középkorban végző primordiumaira redukálódott és ezzel a legredukáltabb nemzeti alakulatok keletkeztek, amelyeknek a legszűkebb típusa, a középkori várúr, az ősprimordiumra redukált cézár. Ugyanaz a helyzete fiziológiailag, mint a cézáré: körülötte produktivitás, kultúrmunka – bár igen megbénultan –, ő pedig ezeket militáris funkciókkal tartja, abszorbeálja össze, anélkül, hogy részese volna a produktív életfolyamatoknak.

Fiziológiámban levezettem azon csodálatosan szép folyamatot, hogy mint áll be egyszerre fordulat ebben a végsőig súlyosodott kulturális kórállapotban. A kultúrtest utolsó rezervái is elfogynak. Elfogyasztja a kór, a kultúrproduktíven kialakult szövettől idegen militáris pusztítás. Nem volt tovább mit fogyasztani és a kórt éltető góccok, a lovagok kiéheztek. A produktív egyének is. És ez fordulópontra. Ebben a pillanatban a kiéhezett, elszegényedett, a kultúrmunkát magukhoz ragadó militáris műveletekre tovább képtelen lovagok elvesztették virulenciájukat. Nem tudván tovább táplálkozni, életképtelenek lettek. Ugyanebben a pillanatban azonban a kultúrproduktívek funkcióit a lovagok nem tudván tovább központosítani: fokozottabb életképességűek lettek. És ez a fordulat. A legprimordiálisabb góccok, a lovagi góccok kiestek a produktív szövetből és a produktív egyének közt megindultak saját közvetlen anyagcseréik, közvetlen produktív folyamataik. Ezek kezdtek szerveződni a lovagi góccok elkerülésével. És erősödtek, gyarapodtak, szövetük növekedett: a legelsőbb primordiális cézári góccok militáris természetű műveleteikkel, a visszautés kórját hordozó természetükkel kiküszöbölődtek és fölöttük elkezdődött az új, modern produktív kultúra szövete szövődni, amelyből mai világunk nőtt ki.

Levezettem, hogy ez a kiküszöbölődési folyamat miként haladt. Hogy ti., amint a legelsőbb primordiumok így ismét egyéges, a legelsőbb primordiális cézári góccok által többé nem centralizált produktív folyamatokba szövődtek: így egy magasabb rendű, terjedelmesebb együttműködés, egység állott helyre. Ez pedig egy következő, magasabb primordiális fokú egység.

Az apróbb lovagok helyett most egy terjedtebb góc fogta össze egységes műveletekbe az egyéneket. Terjedtebb nemzeti egység. Apróbb dinasztikák. De már egy primordiális fokkal magasabb cézárok. Mind aszerint, ahogy a római kultúrréteg alatt egy-egy szélesebb primordium feküdt. Egy-egy etnikai kör az ősi csoportosulásokból. Most grófságok, kisebb fejedelemségek.

A produktív működések azonban mind tovább szövődtek. Mind magasabb, terjedtebb primordiumok között szövődtek egybe. A kultúrproduktív élet ezek közt mind azonosabb lett, mind egységesebb. A góccok közül egyik legerősebben központosította a kultúrélet folyamatait ezek között. És ez lett köztük a központ, ennek a cézári góca központosította a többiekből a műveleteket egy magasabb központba. Így küszöbölődött ki a cézári primordiumoknak a működése egy további magasabb primordiumra. A grófságok, kisebb fejedelemségek megszűntek és támadtak a nagyobb nemzeti egységek. Hercegségek, nagyhercegségek, királyságok fokról fokra.

Ezeknek az alakulásoknak a legteljesebb képét a germán földön találjuk, ahol a primordiumokra való redukálódás a legteljesebb, a legősibb típusokra, a törzsi típusokig visszaeső volt. A német császár ezek fölött úgyszólván csak a római cézári hagyomány fenntartója, a legerősebb az apróbb cézárok között, de akik mindig csak mint elkülönült primordiumok viselkedtek vele szemben – mindaddig, amíg a kultúrszöveti egység, a kultúrproduktivitás egységes összefüggése ki nem képződött valamennyi között, a legújabb időkig. A német császár ma már nem is az egykori római császár, hanem a valamennyi többi primordiális cézári góccokat, német fejedelmeket a kultúrszövetből kiküszöbölő végső cézári központ. – Itáliában az etruszk telepkörök voltak a primordiális alakulások, majd a latin tartományi képletek: ott az ezen típusoknak megfelelő hercegségek küszöbölődtek ki az olasz királyság megalakulásáig. – A gall földön terjedtebb népegyégek voltak a római réteg alatt, ott aránylag leghamarabb alakult meg a francia egység. A brit szigetekre részben a gall, részben a germán kultúrszövetképződés hatott át: annak a primordiális alakulási típusa átmenet a kettő között.

Abból eredőleg, hogy a germán földön a primordiális átalakulás a legmélyebb, leggyökeresebb volt, azt mutatom ki fiziológiámban, hogy ennél fogva az ott kiképződött új kultúrszövetnek is a legproduktívabbá kell válnia, annak a legtömörebbnek kell lennie, a legintenzívebb életműködések kifejlődésének ott a helye, és főleg: hogy a további alakulások – most már nem az egykori római központra – hanem ide gravitálnak. A további kulturális egység központosulása ide irányul.

A germán kultúrszövet kifejlődése egy-egy primordiális fokkal hátrább maradt, mint az olasz; ott hamarabb képződött ki a reneszánsz, az új kultúra. Mert a német alakulás egy

primordiális fokkal mélyebbről növekedik elő, mélyebb ősi formációk rétegéig nyúlik vissza a regenerálódás. De utóbb, ha egy fejlettségi fokkal megkésve is, annál erősebb lesz. – A gall primordiumoktól a francia új kultúra egységes szövetéig is rövidebb az út, mint a germán ősfarmációktól ezeknek az egysége kialakulásáig. Ezért a francia új kultúra hamarabb is fejlődik ki, mint a német. Az angol, a francia és a német típus között áll; valamivel később fejlődik ki, mint a francia, de tömörebb, produktívabb is lesz. Most pedig a német kultúra növekedésének rohamra folyik. Egy lépéssel később indult meg, de annál intenzívebb fejlődési erővel.

A német cézári központ felé irányul a kultúrtesti egységnek a végső egységes cézári gócképződése.

Hogy ez ma mely stádiumban van, arra nézve kimutatom fiziológiámban még a következőket: az az új kultúrtest, amely a reneszánsz óta mind feljebb szorítva a primordiális góccokat, mind tovább nőtt: ma már a teljes hajdani egységesség küszöbén van. A kultúrműködések az egész európai kultúrában már-már teljesen egységesek. Ez azt bizonyítja, hogy immár a mai nemzetiségi keretek az utolsó nemzeti primordiumok és fölöttük éppúgy összeszövődik az új kultúrtest egysége, mint a korábbi fázisokban az alsóbb primordiumok fölött.

Az új szövetben már él a kozmopolita, internacionális egység eleven működése. A kultúrtestnek ilyen irányú tömörülése, életműködése éppen a kultúrproduktív egynék, a munkások nemzetközi szerveződésében már cselekvő alakját érte el. Ezeknek a politikai iránya ma már szemben áll a cézári államszervezettel, mindenütt és egységes természetűen.

Kimutattam, hogy minként halad ez a cézarizmust elborító működés fokról fokra az utolsó cézári primordiális góccok felé. Miként végez minden nemzedék egy-egy munkaszakaszt ebben az előrehaladásban. Miként fogta körül a szociáldemokrácia előbb a tőkét, mint a cézári struktúrának a produktív szövetbe nyúló abszorbeáló szerveit. A következő nemzedék mint haladt tovább a cézári állam mozgató, funkcióit végrehajtó csomópontjaira, mint szerveződött az adminisztratív orgánusok körül. Ismét egy következő nemzedék már a cézári struktúrának az összetartó rendszerébe rakódott le, a politikai struktúrába; politikai, törvényhozási párt lett a szociáldemokrácia. Már most a politikai struktúra, a mozgató rendszer, a törvényhozó szerkezet és a cézári góc között még csak egyetlen utolsó szerkezeti rész van: a militáris szerkezet. Egyetlen nemzedék sem él céltalanul a testben: így a következő nemzedék számára a cézári testben egyéb munka a cézári góc felé haladásban a nem marad, mint a militáris szervezetben is lerakodni, abban is a cézári góc ellen való tendenciákat érvényesíteni. És így a következő nemzedék már eléri a cézári góccokat közvetlenül. És megtámadva a militáris szerkezet működő képességét a cézári góccok

elvesztik végső szervei összefüggésüket az új kultúrtest – a produktív kultúrtesttel.

Egyetlen nemzedék munkája van még hátra abban a megint-gáthatatlan, feltartóztatathatlan szerves folyamatban, amely primordiumról primordiumra haladva az egységes civilizációnk mind teljesebben újra kialakuló egysége felé vezet. A folyamat ez utolsó szakaszában inognak meg az utolsó nemzeti állami primordiumok. És ismét csak annak kell történnie, ami az előtt történt, hogy ti. ezek egy magasabb egységes primordiumra központosulnak. A cézári militáris államok szervezetének a megrendülésével (a francia köztársaság is csak az, mindössze a cézári gócot nem dinasztia foglalja el, de a funkciók, a szerkezet ugyanaz) a konzerváló elemeknek a szocializmussal szemben csak a legerősebb cézári hatalom védelme marad, s önként ott keresnek menekvést a régi állami szerkezet megbontása, szétrombolása ellen.

Ebben a pillanatban azonban már egységes az új kultúrtesti szövet a maga teljes egészében. Az egykori szervezeti betegség, a cézári militarizmus az utolsó góccig kiküszöbölődött, és a kultúrproduktív egységes civilizatórius teste lefölte újból valamennyi primordiumot. Egységes természete a szövetnek magának a szövetnek kiküszöbölő folyamataiból alakult ki, primordiumról primordiumra kiszorítván a tőle idegen természetű, a nem kultúrproduktívából eredt, hanem csak kóros visszaütés képletéből fennmaradt militárisan központosító császari műveleteket.

Abban a pillanatban, amidőn az utolsó cézári góccra redukálódnak a cézári militáris állami műveletek, kész az új civilizáció testi kifejlődése is. Abban a pillanatban az utolsó cézári góc életfeltétele is megszűnt ebben a testben. Militáris szerkezete ebben már nem működik. Produktivitást elvonni, magához ragadni többé már nem tud; a produktív műveletek tőle idegen műveletek: nem talál tovább táplálást, kiesik az egységes kultúrproduktív szövetű testből.

Ezen folyamatokból, amelyeket itt röviden vázoltam, állapítottam meg fiziológiámban, hogy az utolsó cézár a német cézár, és egyetlen további nemzedék múltán, húsz-huszonöt év lefolyásával, az utolsó cézár is kiküszöbölődik.

II.

Ebben a fiziológiai folyamatban kell megállapítanom Magyarország szerepét és a bekövetkező eseményeknek kell igazolniuk fiziológiám helyességét, vagy nevetségessé tenni egy súlyos ostobaságot.

Magyarország ezer év óta egységes alakulat maradt; itt nem voltak további primordiumok, amelyeknek egységessé kellett

volna még válniuk. A magyar állami, nemzeti alakulás már befődte a korábbiakat.

Velünk azon római keresztény kultúrával, amely itt velünk kelt újra életre, a középkori szövetélet terjedt el. Befődte velünk azon római eredetű kultúrszövet, a feudális rendszerű világ.

Azok a feudális jellegű képletek azonban itt a mi földünkön nem jelentettek egyszersmind fejlődési fokozatokat, mert azok itt nem voltak primordiumok. Így Magyarország kultúrája nem is ment keresztül azon fejlődési fokozatokon, amelyek a nyugaton a lovagi, várúri és kisebb dinasztiák primordiális területein keletkeztek. Ezen kultúrfejlődéstől elmaradtunk, és a magasabb rendű kultúra hatásait, anyagait, produktumait mindig a nyugati kultúráktól kaptuk, mi magunk nem vettünk részt a keletkezésében.

Egy időpont azonban a nyugati fejlődésben, átalakulásban bekövetkezett, amidőn Magyarországra nézve sajátságosan kedvező állapotok állottak be. Ugyanis amint nyugaton a primordiális fejlődés már oda irányult, hogy hasonló formációk, mint aminő Magyarország primordiumainak híján, már eddig is volt és amidőn az annak megfelelő kultúrfejlődési típus hozánk is átszármazott: ez a típus, ez a kultúrfok itt egyszerre rendkívül kedvező szövetre talált és egyszerre rohamos kultúrlendület állott be nálunk. Ennek a fénykora Mátyás király idősza. Itt szövetszerkezetünkél fogva mintegy kész morfológiai képleteket alkottunk arra, hogy éppen az a kultúrfejlődés, amely a nyugati már magasabb cézári góccok, tehát fokozatra nézve már a mi királyi góckhoz közelállóak körül képződött, lerakodjék. Sőt a fejlődés ezen szakaszában a nyugati államszerveződés fölött is némi előnyt nyerhettünk, itt már kész alakulatban feküdvén az a szervezet, amely nyugaton még csak szerveződött. Így az államszervezetünk életének a fénykora is ebbe az időszakba esett.

Hanem tovább ismét elmaradtunk a nyugati primordiális fokozatok fejlődésétől. Most már Magyarország is mint éppen olyan primordium feküdt a többi között, mint aminőkké azok kialakultak. Csakhogy míg azok egymáshoz közel eredetű primordiumok voltak: mi magyarok idegen eredetűek voltunk tőlük. Míg azok között nyomban megindult a kultúrproduktivitás további egységes egybeszővődésének a folyamata, amely nemzedékről nemzedékre tömörebb kultúrerőket ébresztett életre, minálunk a szövetfejlődésnek ez a folyamata nem haladhatott. Azok egymáshoz eredetük szerint közel állottak, sőt valaha már egységesek voltak, és így az együtt való továbbfejlődés föltételei megvoltak bennük. Míg mi ezektől távol állva, további kultúrfejlődésünk ismét fennakadt.

Azonban mind e primordiumokban már az élettendencia az volt, hogy egységessé alakulásuk tovább folyjon. De azokhoz va-

ló kapcsolódás felé gravitált a mi primordiumunk is. Ettől az időtől kezdődik kapcsolódásunk a nyugathoz. Részt venni azokban a folyamatokban, azokban a fejlődési processzusokban, amelyek nyugaton folytak, az imént említett okoknál fogva nem tudtunk, vagy csak igen lanyhán, hátramaradottan.

Ugyanaz a viszonyosság, mint aminő azok között fejlődésszerűen keletkezett: köztünk és a nyugati államok között nem állhatott elő. Így nem is kultúrszövet és kultúrszövet között állott elő a gravitálódás; nem olyan gravitálódás volt ez, mint a nyugaton a kultúrszövetek további ismét magasabb kulturális egységé váló törekvése. Azonban oda gravitálnunk mégis kellett, különben mind távolodunk és végül elszakadunk az európai kultúrától, ami ellen viszont maga a kultúrtest, amelynek egyik primordialis részét képeztük, reagált. Az odatartozásunkat a kereszténység kötötte. A római keresztény kultúrába tartoztunk már. Magunk is így reagáltunk a török kultúra ellen, és így kötött a nyugati kultúra, hogy oda ne szakadjunk. Kultúrszöveti gravitálódás híján azonban csak a cézári gócnál fogva gravitálhattunk a nyugat összefüggéseibe. Ebben van fiziológiai nyitja politikai gravitálódásunknak a legközelebbi nyugati góchoz, a Habsburgokhoz való gravitálódásunknak, a Habsburgok magyar királyságának.

A nyugati kultúrfejlődéstől bár elmaradtunk, bár kultúrszövetünk tőle távolabb állott, semhogy ugyanolyan produktív folyamatokból erősödjünk, mint ma primordiumok az egymás közt mindjobban terjedő produktív összeköttetésekéből: minékünk mégis egy irányban nagy erőnk volt azokkal szemben. Ti. mialatt a nyugaton a legalsóbb primordiumokból szerveződött össze egy-egy magasabb nemzetiségi egység: azalatt a mi nemzetünknek, amelynek nem voltak olyan primordiumai, csak az ő maga, már korai időktől fogva egységes szerkezete, államalkotó szerkezete gyarapodott, erősödött. Így a mi állami életünk, nemzeti összetartásunk szerkezete mindvégig szerfelett erős volt, erősen kiképződött, fejlett nemzetpolitikai szervezet lett. Innen a nagy politikai ellenállási erőnk. Állami egységünket rendkívül szívósan tudtuk fenntartani. Erős politikai erejű nemzet lettünk. Ez csak a cézári, azaz nálunk királyi gócnál fogva kapcsolódhatott a nyugathoz, de önálló államszerkezetének megbontása nélkül politikai teljes egységében.

A nyugati alakulásokban ismét egy új fejlődési szakasz következett be. Azaz azon időpont, amidőn már a kultúrtesti teljes egység, azonosság kezdett érvényesülni. Amidőn a nemzeti primordiumok felett már egységes természetű kultúrfolyamatok kezdtek egybeszővődni, nemzeti határokat áttörve, nemzetközi kultúrforgalmat hozván magukkal. Nemzetközi anyagcsereviszonyok kezdik mozgatni a produktív kultúrélet tevékenységeit. A egységes civilizatorikus élet vérkeringése kezdett alakulni. Általános európai áramlatok hullámzottak végig a

nemzeti primordiumok fölött. Ugyanazon természetű izgalmai az egész európai civilizációnak. A kultúrtesti egység általános létlétörékvése nyiladozott.

Mi, Magyarország, mindaddig, míg primordiális fejlődési folyamatok folytak a többi nemzeti primordiumokban, mindaddig a mi fejlődésünk, az előbb kifejtett okoknál fogva, izolált maradt, hátramaradott. Most azonban, amidőn azokban már feléledt a nagy civilizatorikus kultúrtesti egység életműködése, most már ahhoz a nagy, egységes dologhoz mi is úgy viszonyultunk, mint a többiek, azaz most már egyszerre nekünk is ahhoz igazodni, ahhoz alakulni, azzal egybeszövődni fiziológiai kényszer volt, különben kiesünk az európai kultúra életfolyamataiból. Most már a góc gravitálódása nem elegendő, amidőn éppen a primordiális gócek fölött szövődik az egységes kultúrproduktivitás összefüggése. Most már magának a kultúrshözvetünknek kellett folyamataival oda gravitálni – többé nem más primordiumokhoz –, hanem az egységes, általános európai civilizatorikus kultúr-életműködésekhez.

És most az elmaradottságából egyszerre feléledt a nemzet. Egyszerre óriás rohama támadt az átalakulásnak, hogy kultúrfejllettségünk elérje azt a fokot, amelybe bele kellett illeszkednünk. Ez elmaradhatatlan volt. Tagadhatatlanul ugyanezt akarta tenni Ausztria is velünk. Kultúrát teremteni az elmaradt kultúra helyébe. Részesévé tenni ezt a primordiumot azoknak a folyamatoknak, amelyekbe ő tartozott. Akárhogy, de kultúrfejllettségnek most már itt be kell következnie. Mi magunk közvetlenül meg sem érezhattuk a nyugat áramlásait, vagy csak igen lanyhán, úgy, mint a magyar idegenkedett is a Széchenyi-féle kultúremberekétől. Széchenyi nem is csinálta meg a magyar kultúrállam formáját. Ehhez más folyamat kellett. Más utakon kellett az átalakulás kényszerítő erejének jönnie. A nyugat kultúrájából a Széchenyiek nem hozhatták közvetlenül.

És pedig azért nem, mert, mint láttuk, a magyar kultúrshözvet a nyugathoz nem a shözvetének folyamatainál fogva volt kapcsolódva, ezek stagnáltak éppen, hanem, mint kifejtettük: gócnál fogva. Ez a góc, az államalkotó szerkezetének a góca lett a kapcsolat a nyugathoz. Tehát, ami nyugat felől mint motorikus hatás jött ebbe a mi nemzeti primordiumunkba, csak azon gócon, azon szerkezte keresztül jöhetett. Amint tényleg az osztrák császári politika akart itt új, az ő életfolyamatai számára alkalmasabb kultúrshözvetet alakítani.

Azonban itt a korábbiakban kifejtetteknek a szerves logikája következett be.

Itt Magyarországon idegen góc nem alakíthat kultúrtesti folyamatokat. Ez oly önálló, szerves egészű, kiképződött szerkezetű primordium, amely csak a saját gócnál fogva mozgatható. Míhelyt azt az összetartó szerkezetet – amely még erősebb politikai szervezet, mint az osztrák, régibb fejlődésű – az ő saját

működésében meg akarja valami bénítani, az összműködés megzavarodhatik, de ezt más gócból újra összefogni, mint saját gócból, a magyar királyi gócból nem lehet.

Minden forrongásunknak ez a fiziológiája. Így az osztrák gócnak a hatása ellen most a legerélyesebb reakció indult meg. Nem a kulturális átalakulás ellen, az maga már kezdett ébredni itt is. A Széchenyi tragikumában éppen egy nagy kultúrtragikum. Ő, a kultúrember, csak a kultúrhatásoknak a mozgatóereje alatt állott. Ő csak a kultúrát és kultúrát akart. Bárhonnan jön, csak kultúra legyen. Ő a legerélyesebb megnyilatkozása annak a kultúrshözvetnek, amely itt a shözvetben már megnyilvánult. Az ő tragikumában az, hogy az új kultúrshözvetek terjedése azonban nálunk nem kultúrshözvet, hanem politikai kérdés volt, ti., hogy honnan mozgattatik meg a mi shözvetünk azok által a nyugati áramlatok által? Idegen góc itt a saját természetű működésével nem alakíthat át semmit, mint ahogy akkor az idegen, osztrák góc akarta Magyarországot az ő természete szerint kultúrállammá formálni. Ez ellen való volt a mi óriási erőfeszítésünk. Mi csak a saját szerkezetünkben, annak saját királyi gócból vagyunk mozgathatók. És így lett a Széchenyiek által előkészített kultúrshözvet a legélesebb államszerkezeti, politikai kérdés.

És végre is a mi nemzeti primordiumunk csak megbénítható lett. Mindaddig bénult maradt, míg saját államszerkezete föl nem ébredt újra, és minden kultúrshözvet nem a saját szerkezetéből indult meg, újra csak a királyi gócnak révén alkotva kapcsolatot Ausztriához.

Ettől a pillanattól aztán óriási rohammal haladt a kultúrshözvetünk a nyugati színvonal felé. De többé nem is a szomszédos primordiumokkal való kapcsolódás irányában, hanem a nagy európai egységes kultúrshözveti produktív élet fogta sodrába a mienket is. Nem ennek vagy amannak a primordiumnak, osztráknak a kultúrája, kultúrshözvet, kultúrshözvetek terjednek, hullámzanak nálunk, hanem a nagy európai egységes civilizáció kultúrshözvetének az életműködései.

Benne vagyunk már mi is az európai civilizáció amaz életfolyamataiban, amely a nemzeti primordiumok fölött egy egységes, civilizatorikus élet kiképződése felé feltartóztatlanul, fiziológiai megengedhetetlen rendben halad.

III.

Folytassuk most az első szakasszal félbehagyott folyamatoknál. Annak az általános, az összes primordiumok fölött kifejlődő egységes kultúrshözvetnek a gravitálódása a német föld felé irányul. És pedig a Dunától északra fekvő német föld felé, mint ahol a középkori átalakulás a legmélyebb primordiumokig ha-

tott, illetőleg az új élet a legmélyebb primordiumokból nőtt elő, a leggyökeresebben regenerálódott.

A német cézár felé növekedik a primordiumok további egysége.

Ennek a fiziológiai irányzata dolgozik ma már Ausztriában. A gravitálódás a Hohenzollern-góchoz. Ez bontja fel az osztrák császárságot, az osztrák primordiumot.

Éspedig a következő lefolyással:

Mint láttuk, Magyarországnak a viszonya a nyugati kultúrfolyamatokhoz egészen megváltozott. Most már nem az a fiziológiai helyzete, hogy a szomszédos góc révén kapcsolódjék a nyugati kultúrtesthez, hanem ma már kultúrfolyamataival magához az egységhez gravitál. Így az a kapcsolat, amely az osztrák és a magyar góc között ezelőtt kultúrélet-föltétel volt, hogy ki ne szakadjunk a nyugati testből: most már elvesztette fiziológiai jelentőségét.

Most nekünk már csakis a saját kultúrszövetünknek a nyugati kultúrszövetbe való kapcsolódása a produktív kultúrélet-szükségletünk. Összes produktív folyamatainknak a nyugattal való összenövése.

Az Ausztriával való kapcsolat kiesett a régi szerepéből a kultúrszövetünkre nézve.

Így ez a kapcsolat feltartóztatlanul szét is bomlik. Éspedig produktív szövetünk életműködésénél fogva, tehát gazdasági okokon. A produktivitási összefüggés Ausztriával elvesztette minden korábbi fiziológiai okait.

Az Ausztria és Magyarország közötti szétbomlás tehát gazdasági dolgokon indul meg. Azonban nyomában ott van mindjárt egy másik mozzanat. Ti. a gócok kapcsolata is nyomban feleslegessé vált a kultúrszövetre nézve, az itt folyó produktív életfolyamatokra nézve. A két cézári góc, az osztrák császári és a magyar királyi góc összefüggése elvesztette életcélját a produktív szöveti élet, a kultúrfolyamatok számára.

Ennek folytán a gazdasági elválásnak nyomában rögtön, majdnem parallel a gócok szétválása is magának a magyar kultúrszövetnek fejlődési föltételévé válik.

Az időpont meghatározható, hogy ez a krízise a két gócnak mikor következik be.

Az ellentétek ma már olyan élénkek, azok a dolgok, amelyek ebben eligazodásra szorulnak, annyira bonyolultak, és kényesek már is, hogy azt csak egy ezekre igen erősen specializálódott központi szervi működés tudja még egyensúlyban tartani. Mint ahogy a jelenlegi uralkodót és a körülötte a szervi működésre szerveződött egyéneket a hosszú gyakorlat alatt kifejlődött igen élénk specializálódásnak kell tartanunk. Olyan speciális egyéni vonások játszanak itt már közre, amelyek az egész állami életre tényezőként kihatnak. És éppen a legbonyolultabb, legkényesebb pillanatokban. Úgyiszlóván csak ez nyújt

még bizonyos végső módokat az ellentétek utolsó kiegyenlítődé-sére.

Amint ez megszűnik, amint ama rendkívüli specializálódás ezen bonyolult viszonylatokhoz nem működik már közre, minden ellentétes tendenciák összeütköznek. Az osztrák császár és a magyar király egy kapcsolatban való működése lehetetlenné lesz.

Magyarország államszerkezetének saját önálló királyi központja a fejlődésnek föltételévé válik mindinkább. Ennek a központnak pedig, e cézári militáris gócnak életföltétele az ő militáris szervezete, tehát ennek a szétválása az osztrák kapcsolattól benső, szervei kényszerűség.

Így elsősorban a gazdasági szétválás, és nyomban utána a magyar hadsereg önállósága elmaradhatatlan gazdasági folyamat.

Ez ellen természetesen a két központi góc kapcsolója, a Habsburg-ház, a legerélyesebben iparkodik ellene dolgozni. Főleg annál fogva, hogy e kapcsolat elgyöngülésével, vagy annak híján az osztrák császári góc elveszíti összetartó erejét az osztrák primordium fölött és feltartóztatatlanná válik ennek a német egység felé való gravitálódása.

És így az a kultúrmozgalom, amely Magyarországból indul meg a két cézári góc kapcsolata ellen: megindítója az osztrák primordium megszűnésének.

A német egységbe való beolvadás a német rétegű primordiumok elkerülhetetlen útja. Közben csak a szláv rétegű primordiális részekben fog nyilvánulni az ő saját önállóságuknak a nemzeti irányzata, hanem csak mulékonyan. Sem Csehország, még kevésbé a többi szláv elemű tartományok távolról sem olyan szerkezetek, mint a magyar az ő állandóan önálló alakulásánál fogva, hogy hasonló szerephez jussanak, mint Magyarország. Mindössze politikai kombinációk, politikai frakciók fognak előállhatni, amelyek részben az önállóság, sőt részben még a Magyarországgal való szövetség programját fogják érvényesíteni akarni. Azonban azok a szláv elemű rétegek sokkal jobban átszövődtek már a teljesen ugyanazon természetű kultúrszövettel, mint aminő a nyugati, különösen a német; sokkal kevesebb az ő egykori saját primordiális természetüknek a saját ellenállási képessége, főleg minden cézári struktúrájuk híján, amely régen ledőfódott, semhogy a német kultúra felől terjedő egységnek ellent tudnának állni. Ott a nemzeti törekvések, ebből eredhető forradalmi irányzatok már nem Ausztria ellen irányulnának, hanem a német cézárizmus ellen. Hogy méghozzá minden kilátás nélkül arra, hogy inkább a szláv Oroszországhoz kapcsolódhatnának, arra még rátérünk.

Azonban kétségtelen, hogy a szláv rétegek nemzeti törekvései élénkülni fognak, és ez csak siettetni a Magyarország felől megindult bontási folyamatot Ausztriában, és a gravitálódás felszabadulását a német cézári birodalom felé.

A német birodalom egységébe olvadás irányzatának ellenállni a Habsburg-háznak a cézári ereje a mai militáris gócszervezetének a megbontásával ilyen körülmények között gyenge lesz. A német cézári góc önkéntelenül is megbénítja a militáris erejét, mivel a primordium már oda gravitál. Az osztrák cézári góc így a maga primordiumából már nem lelvén erőket központi militáris működésekhez: a gócnak valamelyes kapcsolata révén iparkodik fenntartó erőt találni, és ilyen kapcsolatot kiképezni a német cézári és az osztrák habsburgi között. Olyanféle viszonyt, mint aminőben a német fejedelemségek a császári központjukhoz állanak.

Azonban ez sem létesülhet. Már nem azok a primordiális körülmények állanak fenn, mint 1871-ben a német fejedelemségekben. Már itt nem a nemzeti kapcsolatok a határozó tényezők. Hanem már a kultúrszövetben kiképződött további újabb tendenciák. A szocializmus.

És ennek megértéséhez a szövetben végbemenő életnyilvánulásokat kell megállapítanunk ezen vázolt fiziológiai folyamatok között: a szövetben fellépő politikai közszellem hullámzásait.

Ti. hogy minő politikai programok körül fog a tömörülés folyni.

Láttuk, hogy minálunk elsősorban a gazdasági különválás programja lép előtérbe. És nyomban a cézári szerkezet különválása, az önálló hadsereg programja.

Az első, a gazdasági különválás magában csak szövetéleti törekvés, kultúrproduktív folyamatoknak az irányzata. Tehát nem magának az államszerkezetnek, a cézári, nálunk királyi szerkezetnek a működése. Így a szövetből kihat ugyan ez az irányzat az államszerkezetre, az állampolgári törekvésekre, de szorosan véve, politikai akció nem lehet. Maga az állampolitika, bár a gazdasági elkülönülésre való bizonyos nyomás alatt fog állni, mégis saját akciójává ezt nem fogja tenni. Más szóval, bár benn a produktív szövetben, az országban mind élénkebben fog nyilvánulni a gazdasági önállóságához való hajlam, a politika azonban ezt aktivitásra nem viszi. Azaz politikai úton a gazdasági önállóságot magában nem fogjuk elérni. Maga az államszerkezet, a magyar politikai szervezet, az ő nemzeti erejében, nem hogy nyerne, de veszít erejéből azért, hogy ha a kultúrproduktív szövet amaz irányának enged, hogy ennek a nyugati egység kozmopolita folyamataiba való szövődése kultúrérdekeiért lazul a szerkezet kapcsolata az osztrák szervezethez. Használatosabb értelemben mondva: az osztrák góccal közös erőben súlyosabb cézári, nemzeti, primordiális tényezők vagyunk, mint különválva. Illetőleg a köznapi mondással: nagyhatalmi szerepünk van. És ezért maga a politikai szerkezetünk önmagában a dualizmus fenntartása felé fog törekedni. Politikai pártalakulásokból így nem is fog az önálló gazdasági életünk előállni, bárha ennek a mind erősödő áramlatai mind jobban ki

fognak hatni a politikai életre és végül nagy nyomással fog bizonyos kényszerítő helyzeteket előállítani, amelyekre rátérünk.

Ezekből az következik, hogy az önálló gazdasági program, mintegy csak elméleti dolog marad és önmagában nem fog létrejönni.

Ellene az államszerkezet reagál, és pedig a gócnál fogva, az összekapcsolt két góc ellenzése fog érvényesülni ez ellen. Maga a nemzeti, a primordiális struktúrának az ereje abban van, a cézári góc kettős erejében, anélkül a Balkán államszerepű ez a nemzet, ha nem is kultúrájával, de a nyugathoz való viszonyában. És éppen ezért politikai oldalról ezt az ellenállást a gazdasági önállóság ellen megoldani nem is fogjuk, mert nem lehet a gócos szerkezetével ellentétbe hoznunk.

Maga a politikai élet azonban így egy kettős nyomás alá kerül, a cézári góc és a kultúrszövetünk ellentéte közé, amely itt közbül meg nem oldható. Így itt mind hevesebb izgalmak fognak fellépni.

A kultúrproduktív szövet a maga irányzatával a cézári gócot iparkodik megközelíteni. Mentől élénkebb lesz a kultúrszövet irányzata, annál élénkebben megérzi, hogy az ellenállás pontja a gócnál van. Annál élénkebben akarja azt a maga folyamatai számára módosítani. Ti. feloldani a gócközösség alól, hogy az osztrák primordiumhoz való kötöttségtől felszabaduljon és a nagy általános európai folyamatokhoz csatlakozzék, miután a szomszéd primordiális alakulathoz való kötöttség idejét múlta, szerepét elvesztette. Az a góc pedig az ő cézári militáris szerkezetével tartván fenn magát, az összes szövettendenciák, amelyek másutt nem tudnak érvényesülni, most ez ellen irányulnak.

Politikai természetűvé az Ausztriától való elválásunk irányzata ezen a téren alakul. Ez már szerkezeti kérdés, állami alkattunk kérdése. Itt már a politikai életbe kapcsolódott szövettörekvések szólalnak meg. Az önálló hadsereg programja válik a gazdasági önállóság fölött politikai programmá.

Azonban ez még fokozottabb ellenállást talál a cézári gócnál. Maga a politikai szerkezet pedig föltétlenül a góc élettendenciáit hordozza magában. A szövetfolyamatoktól, amelyek mindinkább európai gazdaságiak, ettől az új keletkezésű szövetrétegtől mind idegenebbé válik. Ellenben a góc erejének a fenntartása az ő primordiális szerepe marad, amely nem változott, hisz cézári szerkezet vagyunk, cézári politikai szervezet Magyarország is. Így ez a politika még mindig a cézári góc érdekeit fogja érvényesíteni.

És most: mind a visszafojtott kultúrtendenciák ez ellen fognak irányulni, ennek működése ellen, a politikai szervezet ellen, ennek módosítására.

Tényleg mentől jobban kifejlődik a kultúrszövetünknek új, legmodernebb rétege, amely már ama más irányzatok szerint él, amiket kifejtettünk: annál idegenebbé válik tőle a politikai

primordiális szerkezet, ennek életműködése mind távolodik a reális gazdasági kultúrproduktív életműködéstől, amint azt már ma is eléggé tapasztalhatjuk. Ebben az elidegenedésben a politikai szervezet mindinkább veszíti is a kapcsolatait az ország kultúrszövetéhez. Amint a politikai szervezet ellen indul meg egy reakció, az még fokozottabb elidegenülés a szövet részéről: a politika és a kultúrszövet között oly feszülésnek a keletkezése, amelyben a politikának az élettel való összekapcsolódása van veszélyeztetve és funkcióinak a bénulása felé halad ez az irány. Ezt a kapcsolatot a politikai szervezetnek mindenestre meg kell erősítenie. E nélkül el nem lehet, bénul a működőképessége. Kénytelen új kapcsolatokat a szövettel keresni. Éspedig a kultúrszövetnek éppen az új rétegében, a produktív felé. El nem zárkozhat többé éppen a leginkább produktív munkával foglalkozóktól. Az inproduktív vagyonok képviselőitől a produktív folyamatok egyéneinek a képviselőivé kénytelen mindinkább alakulni.

Így áll elő a választási reform kényszerűsége. És így előzi meg ez úgy a gazdasági önállóság, mint az önálló hadsereg programját. Így lesz ez az első politikai akció, amely nélkül a továbbiak felé nem is haladhat a politika.

Amint tehát ezek a mostani izgalomok elülnek, éspedig anélkül, hogy akár gazdasági önállóságunk, akár az önálló hadsereg tekintetében célt érnének, nyomban a választás reformja kezd kialakulni a nemzet politikai programjává, e körül fog a politikai tömörülés létrejönni és a megalkotása kényszerű dolog.

Ennek a politikai cselekvésnek is a megmozdítója, a dolog természetének előbbi megvizsgálása szerint, nyilvánvalóan az a párt lesz, amely az Ausztriától való elkülönülés szövegtendenciáit leginkább hordozza magán. Azonban valamennyi politikai csoportosulás egyaránt készletre lesz ezt a politikai cselekvést felvenni, mint annak okait láttuk. Az egész politikai szervezet a cselekvés létrehozásában fog működni, azaz a pártok ebben egyesülni fognak.

Csak hogy két különböző irányzatnak kell a dolog fiziológiai természete szerint benne különválni. Az egyik irány az, amely a kultúrszövet tendenciáit akarja érvényesíteni és a produktív munkát végző egyének minél teljesebb kapcsolódását létrehozni. A másik irányzat pedig, az állam primordiális természetét, a primordiális struktúrát fenntartani akaró, a cézári feudális rendszert az új keletkezésű kultúrréteg bontó természete ellen védelmező, amely a kultúrszövet fejlődésében, erősödésében a góc cézári és a vele összefüggő feudális állami működéseknek a nyomását, bomlását érzi.

Az elsőnek kétségkívül azok a tömegek lesznek az erői, amelyek a produktív munkának a zömét képezik, amelyeknek az élete a produktív munka. És itt válik elkerülhetetlenné a szociáldemokrácia befogadása. Az ország függetlenítéséért küzdő párt

mögött az fog állani és a szerkezet meggyöngült kapcsolata a szövevhez azáltal fog erősítést keresni, hogy a szociáldemokrácia is részesévé lesz a szerkezeti működésnek, a parlamentnek.

A másik irányzatnak elsősorban mindazok az elemek lesznek a vivői, amelyek ez improduktívitásnak a különböző típusai. Az öröklött vagyonok jövedelmeiből élők, tehát az arisztokrácia. Az az egész rend, amely a primordiális, azaz feudális szervezethez tartozik. Az állami szerkezet funkcionáriusai is. A tőke és főleg a papság. Mindazoknak, akik a primordiális struktúrának főnállásában lelik életfeltételüknek az előnyeiket, természetesen védekeznek az új, modern szövevökrekvések ellen. Azonban nekik is kapcsolatra van szükségük a bomló, erejét vesztő politikai struktúra és a szövet között. Ok is ezt keresik. Éspedig a szövetnek konzervatívabb elemei között. Ezeket a modern, egységes, új keletkezésű kultúrszövet törekvései ellenében azzal az erővel fogják egyesíteni, amely a primordiális szakaszoknak, az egész primordiális kultúrszakaszoknak az összetartó ereje, a primordiális szerteomlások fölött is a régi kultúra összetartó ereje, a római katolikus egyház ereje. A primordiumok mind evvel az erővel kapcsolódnak egymáshoz. Most is ez lesz az osztrák primordiumhoz való kapcsolódási erő kifejtője. Az egységes európai modern kultúrproduktív folyamatok már nem az ő erőinek áramlatait hordják. Új világ keletkezésének a vajúdásai folynak már ott. Annak áll ellent végső erőivel.

Így a klerikális világ és a modern kultúrproduktív irányzat itt fog összeütközésre kerülni: a választási reformoknál. Az agrárius mozgalmak, a klerikális törekvések már mind odairányulnak. A nemzet nagy belső átalakulási harca a klerikalizmus és a produktív kultúrélet fejlődése közt a választási reformok közt fog eldőlni. A góc, az udvar, az egész primordiális struktúra klerikális lesz, a modern, európai kultúrfolyamatok felé gravitáló produktív világunk pedig ellene.

És ennek nyomában a szociáldemokrácia, illetőleg ekkor inkább már a modernebb szocializmus, a politikai struktúrának tényezőjévé fog válni.

A mi illetően politikai alakulásunk a politikai élet belső folyamata marad. Odaát Ausztriában azonban már kifelé irányuló folyamatok indulnak meg. Úgy a nagy német törekvések, mint a szociáldemokrácia folytonos erősödése, fejlődése, mind a kettő kifele gravitál, a német egység szövetéhez. Az első a primordiális góctól az egységes cézári góc felé, az utóbbi nagy kultúrszöveti egységhez, amely a német földre központosul. És ezekhez járul hozzá még a szláv primordiális rétegeknek is a magyar átalakulás felé hajlamos szereplése. Ezekkel szemben az osztrák cézári góc összetartó erejét csakis a magyar primordium erejével tudja érvényesíteni. Éppen ezért, most annál fokozottabban működik az ellen, hogy a magyar primordium különváljon a cézári közös összefüggésből. Most azonban már

kész lett az az alakulási folyamat, amely éppen onnan indult ki, hogy a közös góc ereje ellen a magyar primordium másképp szerveződjék. Most már a közös góc militáris erőihez a magyar primordium nem alkalmazkodik többé. Az ország politikai ereje kifejlődött oda, hogy a primordiális szerkezete, a politikai szervezete csak önállóan magyar cézári műveleteket hajtson végre, és benne van már az a törekvés is, a szociáldemokráciáé, amely egyáltalán a cézári militáris műveletek kiküszöbölésére törekszik. A magyar primordium osztrák cézári góc műveleteit nem fogja többé szolgálni. Sem a nagynémet törekvések ellen, sem a szociáldemokrácia ellen. Így az osztrák cézári góc kétségbeesett erőfeszítései következnek, összetartó primordiális erejét érvényesíteni.

A német birodalom cézári góca nincs egyelőre még semmi által arra indítatva, hogy beavatkozzék. A folyamatok teljesen neki kedvezőek, az ő erejét fokozzák. Tehát az osztrák cézári góc magára marad a legvégsőbb erőfeszítéseivel.

És így a Habsburg-ház válsága odaát fog lefolyni a mi kifelé való hozzájárulásunk nélkül. Ez a válság Ausztriában előreláthatólag a legsúlyosabb antidinasztikus jelleget fogja magára öltetni.

És így állanak be olyan súlyos zavarok, amelyek már az európai általános, mind egységesebbé váló kultúrélet zavarai. Ez az a pillanat, amidőn a német cézári góc beavatkozása elmaradhatatlan. Úgy a német cézári góc életiránya, mint az új produktív folyamatok szövetének a követelménye, hogy ott a produktív élet zavarai kiküszöböltessenek.

Így, mint rendet helyreállító beavatkozás következik be Ausztriában a német cézári egység beavatkozása és szűnik meg az ausztriai primordium a magasabb egységben.

Mi ezekhez a folyamatokhoz már idegenül álltunk és itt vagyunk mint önálló magyar primordium. A góc még Habsburg-góc.

IV.

De már csak névleg. Mert a Habsburg-dinasztia megdőlt.

Csak az a kérdés marad még fenn, hogy vajon a magyar király mégis Habsburg maradjon-e még?

Ismét csak a fiziológiai rend lesz a döntő.

Láttuk elsősorban, hogy a magyar primordium a nyugatiaktól idegen eredetű lévén, mindvégig is ekként viselkedett. Most is ez az önálló primordiális természete fog érvényesülni. Bár a produktív új szövet életirányzata mindinkább a civilizációk teljes egysége felé fog húzni, primordiális okai, politikai szerkezete azonban az osztrák primordium folyamataiban most sem oldódik fel; a magyar szerkezet, ugyanazon oknál fogva, amelyeket már tárgyaltunk, önálló marad most is.

Csakhogy ez a szerkezet éppúgy, mint ahogy azelőtt a nyugattal való kapcsolat okából az osztrák primordiummal való kapcsolatra volt utalva, úgy most is ugyanazon fiziológiai okoknál fogva ilyen kapcsolatra van utalva a nyugati kultúrtesti összefüggéshez. Ez pedig most sem alakulhat másképp, mint ahogy azelőtt, ti. a szerkezet gócinak kapcsolódásaképpen a nyugathoz.

Ámde azt a kapcsolatot az ausztriai császár cézári góc már nem szolgáltathatja. Az már megszűnt kapcsolat lenni.

Még most, amidőn már a cézári egység teljes kialakulása felé halad, amint a primordiumok is mind a végső egység felé alakulnak a kulturális egységgé való alakulással párhuzamosan; amint a primordiumok is mind a végső egység felé alakulnak a kulturális egységgé való alakulással párhuzamosan; amint nyugati gócként megszűnt az osztrák góc ránk nézve szerepelni és a német egység mind hatalmasabban központosító cézári góca képezi a legközelebbi nyugati kultúrtesi gócot: most már a kapcsolódásnak ugyanazon fiziológiai tendenciái oda irányulnak a német cézári góchoz, a Hohenzollern-góchoz.

És a nyugatiaktól idegen primordiális rétegen fejlődött magyar szervezet most még kevésbé élhet el a kapcsolat nélkül. Mert fölötté már él az új produktív folyamatokból keletkezett modern szövet; ez pedig a mind erősebben alakuló egységes nyugati produktív kultúrtest szövet életfolyamatai irányába fog húzni, a mind hevesebb szociális mozgalmak felé. Sőt itt a cézári góc ellenálló ereje végleg elgyöngyül, előrelátható, hogy ezek a mozgalmak nálunk igen hevesek lesznek, forrongásai a legélesebb nyugati forrongásokhoz lesznek hasonlóak.

És ez most fokozott kényszerítő ok gyanánt fog hatni arra, éppen a szocialista irányú forrongásokkal szemben, hogy a cézári szerkezetünk megerősíttessék, ellenálló képessége fokoztassék.

Az egész egységes irányzatú új produktív szövetéleti törekvéseknek ellenálló cézári szerkezeti erők is egységesen mindinkább a Hohenzollern cézári góc erejéből erősödve, csak az ehhez való kapcsolatból fokozódhatik a mi cézári gócnak ereje is, a Habsburgtól többé nem.

Önmagában primordiális politikai szervezetünk csak Balkán állam szerepére jutna valamelyes szervi kapcsolat nélkül a nyugathoz.

Így mindezek az okok kényszerítőleg ugyanúgy utalják Magyarországot a Hohenzollern-kapcsolatra, mint ahogy eddig a Habsburg-kapcsolatra volt utalva.

Csakhogy a nemzet politikai cézári struktúrája, mint azt levezettük, most már keresztülment azon a fejlődési folyamaton, amely önálló állami kultúrműveletekre tette képessé. Láttuk a Széchenyi idejétől kezdődő átalakulást, amelynek magában az államszervezetben kellett végbemenni, hogy primordiális kultúrtestünk az európai életfolyamatokra saját magából legyen alkalmas. Ez a folyamat befejeződött az Ausztriától való elválá-

sunkkal. Ugyanolyan kapcsolat, mint aminő Ausztriával korábbi fejlődési szakaszunkban alakult, most ugyanúgy nem alakulhat más góccal sem.

Struktúránk kiképződött európai életfolyamatokat élő, önálló államelméletté a többi kultúrállamok között, és így pusztán és csakis a góc kapcsolata állhat be, a struktúrának minden további kapcsolódása nélkül.

Azaz semmiféle unió a Hohenzollern-góc struktúrájával nem következhetik be, csak a magyar királyi góc, mint önálló királyság lesz Hohenzollern.

A német cézár és a magyar király között fog a legközvetlenebb kapcsolat kerestetni, anélkül, hogy ez az önálló államszervezetet módosítaná. Hogy ez miként alakul, arra csak két eset van. Az egyik, hogy maga a német cézár lesz rex Hungariae is. Vagy pedig valamely őt helyettesítő, általa ide helyezett, bennünket az ő cézárságához legközvetlenebbül fűző Hohenzollern.

Ez alatt azonban már az az általános európai produktív kultúrszövet, amely mind egységesebb életfolyamatait képi ki és amely fokról fokra egész kifejlődése folyamán mind a cézári primordiumokat átalakítva, lefödve, a cézári gócot mind tovább kiküszöbölte: közeledik a végső utolsó cézári központnak is a kiküszöböléséhez. A német egységet környező primordiumokban az új keletkezésű szociális mozgalmak mind tarthatlanabbá teszik a régi cézári szervezetek életműködését. Szocializmus Belgiumban, szocializmus Franciaországban, szocializmus Ausztriában, szocializmus Magyarországon mindenütt azt a kényszerűséget teremtik, hogy a régi állami és társadalmi rendszer védelmét a legerősebb cézári központban keressék. Egy primordiális fokkal gyökeresebb erejű a német, egy szakasszal későbbi bontakozású és ezért a cézári szervezet itt a legerősebb. A konzervatív irányzatnak egyedüli menekvése a német cézári hatalomban van, ennek a védelméhez folyamodnak a mindenütt előretörő államfelforgató erőkkel szemben. A némettől távolabb eső primordiumokban, Olaszországban, Spanyolországban előreláthatólag egészen anarchiáig fokozódik a forrongás. Az angol imperializmust pedig egyszerre fogják fojtogatni a franciákénál szervezettebb unionális szövetkezetek. Az egész új Európa civilizatórius egységének, a kultúrproduktív folyamatok által egységes civilizatórius életet élő kultúrtestnek összes életerői csapnak most már mindinkább össze a középkori kultúrbetegség kórjának utolsó gócai fölött. És ezzel áll be a cézarizmus végső egysége. De ugyanebben a pillanatban, amint a kultúrszövet már ennyire egységes életfolyamatokra lett képes, már megszűnt az életföltétele az utolsó központi cézári gócnak is, a környező, a cézári folyamatoktól már idegen szövetben nincs többé működése. Így az egységes utolsó cézár úgyszólván már csak egy demonstratív aktus lesz. (Fiziológiám ezzel a folyamattal részletesen foglalkozik.)

Amidőn a modern kultúrproduktív szövetnek ilyen mind egységesebb élet felé való haladása folyik: a primordiumok felett már élő új szövet életirányának ellenére már nem lehet primordiális működéseket kifejtteni. Nemcsak a gazdasági élet reagál egységének a megzavarása ellen, hanem ma már egy egész réteg, a szocializmus köti a militáris műveleteket. A szocialistákat nem lehet többé háborúba vinni elvtársaik ellen. A primordiális életmozgalmak fölött már ott él az egység életerejé.

Háború többé nemzet és nemzet között a nyugati egységes kultúrában nem lesz. Primordiumok ellen többé nem irányulhatnak és a cézári góc mindinkább csak a saját belső szervezeteinek a védelmére fogja a militarizmust. A fegyelemnek végső erőfeszítésével fog megsérteni mindent arra az egyetlen utolsó célra, hogy az állam cézári szerkezetének védelmére módosítsa a militarizmust. Védelmére az államfelforgató irányzat ellen. Csakhogy a szocializmus behatolása ide is feltartóztathatatlan. És a militarizmus felmondja a cézári szolgálatot, elébb a bomlásukban előrehaladottabb cézári államszerkezetekben, mint annak jeleit már a belga és a francia hadseregben látjuk, és végül a nagy cézár hadseregében is, amely napról napra jobban keresztülszövődik a szocialista propagandával.

Csak gyarmatpolitikai műveletei lesznek még a cézári militarizmusnak: idegen kultúrák felfalása.

A bennünket militáris műveletek szempontjából legközelebb érdeklő „keleti kérdés” már nem alakul a nyugati kultúrára nézve fegyveres kérdéssé, és mindinkább az elavuló cézári diplomácia rémlátományára és rémet láttató eszközévé süllyed.

A keleti kérdésnek is megvan a maga megingathatatlan fiziológiai folyamata.

Ered onnan, hogy az a Balkán földrész bizánci primordium. Jött egy magasabb kultúra, mint aminő abban az időszakban ott élt, amidőn Bizánc megdőlt: az arabs kultúra. Ez kiszorította a teljesen megbénult bizánci kultúrát, amely aztán a mai orosz földön folytatta életét, ott nálánál is sokkal kezdetlegesebb kultúrák fölött terjeszkedvén ki. A mai Oroszország Bizánc folytatása, egyháza, kultúrája, szervezete a bizánciból maradt fenn. Ez a kultúra primordiális fokokon pangott egészen a legújabb időkig, míg újból a fejlettségnek ama fokaira ért, hogy a török kultúrájánál erősebb. És nyomban megindult a török kultúra kiszorítása és az orosz kultúra benyomulása. Mindazok a nemzeti alakulások, amelyek a Balkánon keletkeztek, már az orosz kultúra kiszorító működésének a szüleményei. És természetes fiziológiai iránya, hogy az idegen kultúrát, mihelyst ennél magasabb rendű lett, az egész egykori bizánci területről leszorítsa.

Amíg Európa primordiális alakulás volt, addig a nyugati primordiumoknak a külön-külön cézári étvágyai szerepeltek a „keleti kérdés” körül. Mentől erősebb lesz azonban ezek fölött a civilizatórius egység, és ennek a többé nem cézári, hanem pro-

duktív kultúrérdeke, annál inkább csak egy közös érdek támad az egész kultúrszövetben, az, hogy az idegen kultúra onnan kiszoríttassék, és olyan kerüljön oda, amely az európai kultúrfolyamatokhoz való kapcsolódásra alkalmas. Mind kevésbé nemzeti kérdés lesz ez, és mindinkább kultúrkérdés. A mohamedán világnak onnan el kell tűnnie. Nemzeti harcokat többé nem lesz lehetséges ezzel előidézni. Primordium primordium ellen az egységes kultúrszövet alatt többé nem működtethető a megingott cézári gócból. A cézári szervezetek, az államformák konzerválásának minden törekvése csak oda irányul már, hogy egyáltalán fennmaradhassanak az új szociális alakulásokkal szemben. Nehogy cézári étvágyakat elégítse ki a Balkánon.

Így mindinkább kultúrérdekként fog megnyilatkozni, és mind nyilvánvalóbban fog érvényesülni az egész keleti kérdés civilizatórikus felfogása, hogy a régi keresztény Bizánc primordiumáról pusztuljon a mohamedán kultúra, a török világ, és hogy a kultúra itt csakugyan Oroszország feladata, a keresztény kultúra bizánci örökösé.

Anglia gyarmatpolitikai érdekei, amelyek itt, az idegen mohamedán kultúrában érvényesülni akarnak, Európát többé meg nem bolygatják, azok magukra maradnak, a dolgok fiziológiai rendjét már meg nem állítják.

A bizánci primordiumról való ezen fejtegetések nyomában felmerül az a kérdés, hogy vajon az orosz, mint cézári militáris hatalom nem válhatik-e veszélyessé Magyarországra nézve? Mi tőszomszédja vagyunk.

Azonban Oroszország fölött is csak ugyanazon primordiális rend törvényszerűsége uralkodik, mint a többi a római egységes birodalom kultúrájából eredt kultúrtest fölött. A bizánci primordium egyesülése a nyugati kultúrtesttel kétségkívül a legutolsó mozzanata civilizációnk megújulásának. És ez csak akkor következhetik be sorrend szerint, amidőn a nyugat már egységessé vált, összes primordiumai fölött kifejlődött az új élet, amelynek zárópontja az utolsó cézári góc kiküszöbölődése.

Ez alatt azonban Oroszországban hasonló, megfelelő folyamatoknak kell végbemenniük. Ti. ott is olyan kultúrélet-folyamatoknak kell kifejlődniük, amelyek egyrészt az új európai kultúrával azonosak, másrészt ott is a primordiális természetű cézári gócot kiküszöbölni törekednek. Sőt a csodálatos fiziológiai törvényszerűség rendje még abban is érvényesül, hogy ott Oroszországban mindaddig stagnált a modern élet irányzata, mindaddig elmaradt a nyugattól, míg nyugaton az alsóbb rendű primordiális bontakozások folytak, mivel ennek megfelelő fokozatok Oroszországban nem is voltak, mint azt korábban kifejtettük. Mihelyt azonban a nyugaton a fejlődés azon fokra ért, hogy a primordiumok fölött az egységes élet felé irányuló szövettörékvések megindultak, nyomban megindult Oroszországban is,

de csak ekkor: az új élet bontakozása. Innen ered az orosz kultúrának az utolsó időszakban kifejtett óriási rohama. Ez primordiálisan párhuzamos folyamat az egykori bizánci és római testrészt között, amelyben mind a kettőnek az azonos természetű életműködése bontakozik.

Ez pedig itt is odairányul a bizánci cézári góc kiküszöbölésére. Fiziológiámra kell utalnom azokat, akik az orosz alakulást részletesebben akarják figyelmükre méltatni, ott kifejtem, hogy miért lesz ennek más alakú lefolyása, mint a nyugaton, miért igen hasonló időközök állanak Oroszország előtt, mint aminő a francia forradalom volt.

Mindenesetre a cézári góc és Oroszország között azonos irányzatú folyamatok vannak már kifejlődőben, mint nyugaton a kultúr szervezetekben. Ott is az általános civilizatórikus egység felé húznak az kultúrélet-működések, amelyek ott éppúgy megbénítják a cézári műveleteket. Az egyetlen, amire még megmozdítható az orosz primordium, az, ami az ő kultúrfejlődésének a természetes folyománya: az idegen, török kultúra irányában, a török kiszorítása: Ez mintegy a végső szoros kapcsolata az orosz primordiális szervezetnek a nyugati alakulásához. Ezen túl már a civilizatórikus egység életműködése, az orosz új életnek az összeolvadása a nyugati megújított világgal, vezérli az orosz folyamatokat is.

Mindaz, ami a bizánci orosz-szláv kultúrának a tartozéka a Balkánon – meghatározza a keleti egyházhoz való tartozósága – orosz primordium. Azon túl nem terjeszkedhetik már az életműködése. Ilyen kultúrfiziológiai folyamatok környezendik a Hohenzollern királyi Magyarországot, a primordiális cézári műveletek mind erősebb bénulásának kíséretében.

A cézári militáris folyamatoknak a végső erősfeszítése most már nem is primordiális, nemzeti alakulásokra irányul, hanem pusztán csak a cézári góc fenntartására. A magyar is. A fennálló cézári szervezet társadalmi rendjének védelmére a szociális fejlődés ellen.

Ezeknek az ellentétes folyamatoknak a gyújtópontja a német césár körül van. Ma már a politikai, az államszerkezeti struktúrába hatolt a szocializmus. Kifejtettük e tanulmány elején, hogy mennyire lépésről lépésre végzi minden nemzedék az ő organikus munkáját. A politikai szervezet és a cézári góc között még csak egyetlen államszerkezeti rész van. A militarizmus. Egyetlen egy nemzedék számára nyíló tér. Az ezután következő már elérte a góc izolálását az egész szövegtől. Éhen hal. És ez a fordulópont a régi és egy megszülető új civilizáció között.

A Hohenzollern-cézárizmust így éri a német gyújtóponton a kiküszöbölődés válsága egy nemzedék múltán. Ti. annak az utolsó, most következő nemzedéknek az organikus munkája befejezésével, amely folytatja az előzőekét. Egy nemzedék sem él céltalanul az organizmusban. Mindegyiknek megvolt a maga

egészen meghatározott munkája. Így a kultúrtesti átalakulás amaz utolsó szakaszában is, amelyben már az összes nemzeti primordiumokat lefodó nemzetközi produktív egységnek a szövete növekedett elő, ezt látjuk. Azt, hogy az első nemzedék a cézári szerkezetnek ama szervei, a tőkék körül szerveződik, amelyek a szövetproduktivitás elvonó szervei. A következő ezen gyűrűket egységes műveletekbe szervezi össze. A következő ezen így már egységes működésével benyomul a municipális szervekbe, mint annak képe leginkább Angliában látszik, míg Németországban és Franciaországban a municipális szervek nem olyan szerepűek, ahol is egyenesen benyomul a következő nemzedék már a politikai struktúrába, mint politikai párt növekedik tovább. Megbontani, szétbontani, a cézári szerkezetet mindaddig nem lehet, amíg a cézári góc él és működni képes. De nemzedékről nemzedékre közelebb nyomul hozzá a szocializmus, hogy megbénítsa, kiküszöbölje. A politikai szerkezetet túl a cézári gócnál már csak egyetlen szerkezeti rész van. A katonaság. Egyetlen nemzedék munkája számára való tér. A következő nemzedék átalakító művelete, propagandája számára már csak a katonaság marad. És amint a katonaságot is keresztülszította a szocializmus: vége a cézár működőképességének. Ebben a haladásban tűnik ki, hogy egy-egy nemzedék a feltartóztatlan kiküszöbölés időlépése. Nem egy emberélet, hanem az emberélet virulens cselekvő időszaka. Mintegy 20–25 év. Egyetlen következő nemzedék organikus szöveteleti munkája után a német cézár elvesztette kapcsolatát a szövethez: kiküszöbölődött a nagy, általános, óriási, két évezredes kultúrfiziológiai folyamatból.

A nyugati egységből kiküszöbölődik, csak itt a mi sajátos, idegen eredetűnként fogva a primordiális folyamatoktól némileg elkülönült országunkban marad egy darabja. De már ez is tarthatatlanul, mert elvesztette összefüggését. A szövet már a nyugati áramlatokban él, és a kiküszöbölődés itt is csak pillanatok kérdése már.

Így az utolsó magyar király Hohenzollern, és az utolsó Hohenzollern magyar király.

V.

Amidőn a történelemnek olyan megingathatatlan fiziológiai folyamatát látjuk, mint aminő a primordiumokra való felbomlás és annak utána ismét primordiumról primordiumra a kultúrtesti egység felé való épülés és ezekben a szöveteleti processzusoknak feltartóztatlan érvényesülése; és amidőn most is, a jövő felé való alakulások elé nem nézhetünk másképp, minthogy csak ugyanazon törvényszerű rend folytatódik megingathatatlanul tovább, akár emberi tetszésünkre van az, avagy

nemtetszésünkre, akkor kérlelhetetlenül feltolul élénk a kérdés, hogy így tehát mi akárhogy cselekszünk, akármiképpen működünk is az események előidézésben, az teljesen mindegy.

Ez úgy is van, odáig, hogy mi a kultúrtest alakulásait, történelmét meg nem változtathatjuk, azok jönnek a maguk fiziológiai rendje szerint.

Nekünk magunknak azonban mégis van egy feladatunk, egy inkább ránk nézve, mint a kultúrtestre fontos.

Ti. mi, mint civilizáció, összefüggő életet alkotunk, annak a fiziológiai követelményei feltétlenül teljesülnek. Ennek az életnek az összefüggései bizonyos kényszerű folyamatokat hoznak a test többi összefüggéseiből, annak egyes részeire. Mireánk is, kiváltképpen mireánk, mi alárendelt része lévén az egésznek. Keresztül kell mennünk rajtuk.

Már most ezeknek a lefolyása amaz egyes részekben, például minálunk, aszerint történik, amennyire kevésbé vagy jobban vagyunk ama folyamatok számára készen. Azaz mennyire teljes a mi összefüggésünk az egész fiziológiai folyamattal.

Ha kevésbé vagyunk készen, ha el vagyunk maradva azoktól, úgy az a reánk toluó kényszerűség bizonyos kríziseket hozhat. Az elmaradt, elkésett alakulásoknak erőszakosabban kell az egész fiziológiai folyamathoz módosulniuk. Bizonyos meglevő alakulásoknak a lassabb módosulások helyett hirtelen, erőszakosabban kel megváltozniuk. Ami a szövetben még hevesebb izgalmakat idéz elő. A beköszöntő fiziológiai folyamat hirtelenebbül változtatja meg az egyes egyének életfeltételeit. Azok, akik az általános folyamatokban előrehaladottabbak, élesebb ellentétbe kerülnek azokkal, akik ettől elmaradottabbak. Az ellentét a közös életfolyamatok súlyosabb szakadásával jár. Ez idézi elő a testi fájdalmakat. A válság súlyosabb, fájdalmasabb lesz. Az ellentétek súlyosabb dezorganizációt hoznak magukkal, amelyek mind a mi fájdalmaink, a mi lokális gyulladásunk.

Ellenben, hogy ha a mi részünkben amaz általános fiziológiai folyamat már bizonyos készenlétet talál, ha a mi helyi életfolyamataink a fiziológiai összefüggésbe már jobban kiképződnek, azzal jobban lépést tartottak, ha a kényszerű módosulások már eleve fokról fokra kiképződtek ama fiziológiai kapcsolat számára: úgy ennek a kényszerű folyamatai csak mint normális alakulások jönnek reánk, amelyekhez hozzáidomultunk a normális fejlődés útján. Az ellentétek sokkal kevésbé élesek azok közt, akik a fejlődés élén vannak és azok közt, akik elmaradottak. Már sokkal többen hajlamosak önként is azokra a módosításokra. Sőt ennek a fokozott hajlamosságnak a következtében jó érzet, megváltás, örömként is jöhet egy egész országra valami átalakulás.

A dolgoknak ilyen természeténél fogva ama nagy fiziológiai folyamat alatt, amely fölöttünk megingathatatlan törvényszerűséggel uralkodik, és amelyben a Teremtés működését kell lát-

nunk, ahogy az emberiséget mind magasabb rendű élethez, civilizációkhoz vezet, ama fölöttünk uralkodó fiziológiai élet alatt a mi számunkra egy ránk nézve igen nagy horderejű tevékenység marad. Ti. az átalakulások lefolyása attól függ, hogy a mi egyéni alkatunk mennyire alakult meg ama fiziológiai összefüggés számára, amelynek kényszerű folyamataiban részt kell vennünk: emez egyéni alkatunknak a kikészítésére, előkészítésére törekedhetünk, hogy amaz alakulás minél kevesebb fájdalommal járjon, minél kevésbé válságos legyen.

Az ilyen egyéni módosulás, egyéni alkatunknak az igazítása pedig akként folyik, hogy a szöveteleti összefüggésünkben, civilizatórius együttműködésünkben mindama kölcsönös hatásokat minél élénkebben fejtsük ki, olyan értelmi műveletekre minél inkább izgassuk egymást, amelyektől a mi belső módosulásunk a civilizatórius irányban függ.

Azaz a civilizáció, a kultúrélet irányában minél általánosabbá tesszük fogékonyságaink kölcsönös élesztgetésével és fejlesztésével az országot: annál jobban elhárítjuk magunkról és gyermekeinkről a válság fájdalmait. A civilizáció, a kultúrélet minél általánosabb fejlődéséért egyénenként fejthetjük ki tevékenységeinket, hogy annak fiziológiai természetéhez minél teljesebben módosuljunk.

Közeledik a pillanat, amidőn a római keresztény eredetű kultúrtestnek szerkezete, a cézári militáris szerkezet felmondja a fiziológiai szolgálatát. Amint az ezt összetartó utolsó cézári góc is kiküszöbölődött, abban a pillanatban a civilizáció a régi összműködés szerkezetének a felbomlása és egy megalakuló újnak az időszaka közé esik. Egy pillanatra összműködések szervei nélkül marad, bárha a keletkezendő új civilizáció összműködésének szervezeti elemei már mind készen is vannak.

Az a pillanat, egy pillanatnyi teljes dezorganizáció, anarchia. Pillanatnyi ott, ahol a dolgok fiziológiai rendje érvényesül. Ha mi ettől elmaradunk, az a pillanat, az anarchia, gyermekeink kultúréletének a válsága addig húzódik, míg elkésett életfolyamataink utol nem érik azt, amitől késtek.

A politika ma már azon pillanat elé vezérli az országot. A politika, amely mind ez ideig azon életfolyamatok felől teljes tudatlanságban leledzik, amelyeknek alakulása ott folyik. Az alakulás egy új civilizatórius világ felé, amely kiküszöböl magából minden improduktív életet és a maga kultúrproduktív teljességével akar megszületni. A politikának előre kell látnia a nagy, hatalmas, tisztul életenergiákkal megindulandó új, egységes európai civilizáció eljövételét. Különben vakon akarja vezetni a mi kultúréletünk törekvéseit. Látnia kell a politikának – az utánunk következő nemzedék legéletbevágóbb dolgainak normális vagy fájdalmasan gyulladt lefolyása függ ettől –, hogy unokáink itt már nem a régi magyar államszerkezetet fogják fenntartani, hanem egy új civilizáció egységében élnek már kulturális, pro-

duktív képességük szerint, tisztán kulturális, civilizatórius, produktív, tudományos és művészeti életüket, amelyben a magyarság csak nyelvi, művészi, az értelem kifejező műveletének formai, esztétikai kérdése.

* * *

Sejtem, hogy mindezekkel én is úgy leszek, mint a járványok idejében a tudományt gyakorló orvos: őt vernék agyon, hogy ő mérgezi meg a kutakat...

JEGYZETEK

- ¹ Olvasóink bizonyára emlékeznek még a Társadalomtudományi Társaságban lefolyt amaz érdekes vitára, melyben Mérai úr organikus szociológiája sok oldalról oly heves támadásokban részesült. Méray úr azon a véleményen volt, hogy ezen elméleti diszkussziók meddők. Rendszere egyedüli tűzpróbáját a jövő tényeiben látta. Jelen tanulmányával – melyben a jövő alakulását rendszere alapján a részletekben is megrajzolja – maga ajánlja e tűzpróbát. Természetesen szívesen közöljük a különben igen szellemes és eszmegerjesztő munkát, mely az említett vitának fontos kiegészítése. Szerk. [A tanulmány a *Huszadik Század* című folyóirat IV. évfolyamának 9. számában, 1903 októberében jelent meg.]
- ² Méray: *Der Kommende Tag. Soziologie I. Teil: Genesis, II. Teil Politik.* Magyarul Politzer Zsigmond kiadásában fog megjelenni.